
ÎNFIINȚAREA ȘCOLII COMUNALE DIN ILVA MARE

Leonora FEȘTILĂ

Prin încheierea pactului dualist, în anul 1867, Transilvania a fost înglobată din punct de vedere politic și administrativ regatului ungar, parte componentă a monarhiei habsburgice, urmând importante schimbări economice, sociale și culturale. Legea școlară din 1868 recunoaște numai formal „egala îndreptățire a naționalităților” și „libera alegere a limbii de predare” căci în fapt nu le-a acordat nici un sprijin material sau financiar, ci, din contră, le-a pus tot felul de piedici în funcționarea lor, apoi le-a prigonit continuu și a luat măsuri pentru înlocuirea lor cu școli așa zise ”comunale” și de stat, în care limba maghiară era preponderentă sau impusă total.¹

Începând cu deceniul al VIII-lea, tendințele de maghiarizare a învățământului naționalităților din Transilvania devin o politică de stat exprimată fațiș prin diferite legi.

Astfel, legea lui Trefort din 1879 introduce obligativitatea predării limbii maghiare în școlile elementare și prevede învățarea acestei limbi în timp de patru ani de către învățătorii români pentru a o putea predă. A urmat examinarea, iar cei respinși după două încercări au fost înlăturați din învățământ, iar școala confesională românească a devenit comunală sau „ungurească” din cauza ponderii limbii maghiare în predarea lecțiilor.²

Un alt procedeu a fost înființarea de școli comunale în toate localitățile mai mari, alături sau în locul celor confesionale existente, întrucât progresele realizate la limba maghiară erau cu totul nemulțumitoare și nu se nădăjduia la nici o îndreptare. Din două articole publicate în ziarul TRIBUNA din Sibiu, în 1887 și 1888, completate cu informații aflate în materialele de arhivă păstrate la școlile din localitate, am reconstituit, în bună parte, modul cum s-a procedat în această privință la Ilva Mare, cu gândul de a aduce o mică contribuție la monografia școlilor locale și la istoricul învățământului din județul Bistrița-Năsăud. Remarcăm curajul, tonul polemic și forma combativă a unor pasaje din articole și consemnările de arhivă rămase de la corespondentul local „Honoriu” identificat a fi Ieronim Slăvoacă, parohul de aici și directorul școlilor confesionale din comună, aprig luptător pentru drepturile românilor someșeni, tatăl a 13 copii, 9 ajunși maturi, și care, pentru articolele amintite, a avut de suferit fiind sancționat.³

Spicuim din materialele amintite fragmentele mai semnificative cu privire la înființarea școlii comunale din Ilva Mare:

„Când a pășit prima oară ilustritatea sa baronul Banffy de comite suprem al comitatului Bistrița-Năsăud, recomandarea i-a fost că: a venit cu gândul să introducă spiritul patriotic în populațiunea acestui comitat. Însă d-l Foispan înțelege „spiritul patriotic” după definirea lui de șovinismul maghiar, dominant astăzi. Consecvent promisiunilor făcute la instalarea lui s-a pus pe lucru”.

---

¹ Colectiv, *Din istoria Transilvaniei*, II, București, 1961, p. 187-188.

² *Ibidem*, p. 401-402.

³ Honoriu, *Pașă unguresc și pașă turcesc – Prigonirea școalei române transilvane, comit. Bistrița-Năsăud*, în *Tribuna*, Sibiu, IV, 1887 din 19/31, III, p. 249.

„A concentrat la sine toată administrația acestui comitat”.

„A pus sub curatelă fondurile născudene și veniturile comunale de la păduri, pe care le administrează singur după bunul său plac, investindu-se în acest scop cu putere neîmămurită”.

„Tot ce-l jena, erau Școalele confesionale și asupra acestora apucă să-și întoarcă atențiunea”.

„Îi lipsea omul cu care să poată face operațiunile. Fostul inspector de școale Szerelmei poate că nu avea poftă a împlini pretențiunile ilustrității sale față de școalele confesionale. A mijlocit, deci, transferarea lui de aici și înlocuirea lui prin dr. Havas, om după chipul și asemănarea șefului său”.

„Prima îngrijire a fost ca mai în toate comunele mari din fostul district al Năsăudului, să înființeze școale comunale”.

„În primul plan s-au ales Ilva Mare, Măgura, Maieru, Salva, Telciu, Bârgău, ș.a., în care se aflau școale confesionale în stare bună prevăzute cu 2-3 învățători”.

„Cum au procedat la înființarea și susținerea școlii comunale în celelalte comune, mai bine vor fi știind respectivele senate școlare confesionale. Bine ar fi dacă le-ar descrie, am avea un tablou mai complet. Eu mă voi mărgini la comuna Ilva Mare arătând cum s-a procedat.

Localitatea avea în 1885 peste 2500 locuitori, între care se aflau 7 familii de evrei, una de sași și două de maghiari, iar pentru instruirea copiilor senatul școlar confesional susținea două școli, una în sat, din zidărie cu două sale mari și cancelarie, având doi învățători bine pregătiți și alta „Pe Luncă”, clădire nouă din lemn cu două sale și locuință unde funcționa un învățător cu diplomă. Mijloacele bănești de susținere erau: 340 florini din fondul școlastic, 300 fl. contribuția directă a populației și 500 fl. ajutor din „lada” (caseria) comunei.

Cu toate acestea stăpânitorii de la comitat au aflat de lipsă să înființeze și o școală comună. „Pentru cine și cu ce scop?” – se întreabă corespondentul – “Pentru poporațiunea română? Nu, căci aceasta are școalele sale de ajuns. Pentru 2-3 copii de evrei? Aceia cercetează școala noastră. Pentru familiile de maghiari și sași? Acelea nu au nici un copil”. Cu ce scop dar? “Pentru propagarea prin școală a „spiritului patriotic” și calicirea poporului, care trebuia să mai plătească vreo 1000 florini și pentru școala comună”.

Mai departe în articole se arată:

„Înființarea acestei școli au stabilit-o în toamna anului 1885, contrar legii XXXVIII din 1868, care la § 15, 23 și 44 enumeră motivele pentru care se pot înființa școli comunale. În zadar s-a opus comitetul comunal arătând că înființarea nu o află necesară, ci din contră va fi spre îngreunarea comunei. Nimic nu a folosit. Au venit ordinațiuni peste ordinațiuni, unele mai blânde, altele mai aspre, iar altele de tot vehemente, amenințând pe primar și notar cu înlăturarea din oficiu. Au poruncit reprezentanței comunale să aleagă din sânul său pe senatul școlii comunale. Nu s-a ales. Au numit ei de la comitat pe unii din reprezentanți, membrii în senatul școlii comunale. N-a primit nici unul. În urmă au numit de curator pentru numita școală pe d-l pretor al Rodnei, Ioan Issip, iar pe notarul din Ilva Mare, Lupșaiu, pentru că n-a putut să le facă treburile cum au poftit, l-au destituit din oficiu”.

„Le trebuiau acum mijloace din ce să o susțină și, prin încălcarea legii, s-a dispus ca 5% contribuție încasată de senatul școlii confesionale de la poporeni săi să se adune de aici înainte pe seama școlii comunale. În contra acestei dispoziții, senatul școlii a făcut recurs, dar fără nici un rezultat. Cu toate acestea poporul credincios școlii n-a disperat, ci, de bună voie, a contribuit cu câte un florin fiecare cap de familie pentru școala lor. Dar n-a fost de ajuns. S-a dispus ștergerea din bugetul comunei a ajutorului de 500 florini prevăzut pentru școala confesională, călcându-se art. 25 din lege, prin care s-a dat încă o lovitură învățământului românesc.”

„Măsurile abuzive continuă și împotriva învățătorilor. Din lipsă de dascăli calificați și den limba maghiară, senatul confesional a angajat provizoriu în toamna lui 1885 de învățători pe absolvenți preparandiei din Gherla, Ilariu Galeș, la școala din Sat, și pe Grigore Drăgan la cea din Luncă. Inspectorul Județean a dispus în sept. 1886 înlocuirea lor, revenind în februarie 1887 când a decis suspendarea acestora, dar senatul a hotărât concurs în august și menținerea celor doi dascăli în funcțiune până la finea anului școlar. Li s-a propus de către inspector ocuparea postului la școala comună, unde cunoștințele din maghiară erau suficiente și le vor putea completa, „logică năstrușnică” care a fost refuzată de ambii învățători”.

„Dascălul a fost aflat în persoana lui Basiliu Baci din Șoimuș, școala au așezat-o în sala de ședințe a consiliului comunal, iar mobilierul l-au făcut și plătit „omenește”.

Învățătorul s-a prezentat în octombrie 1886 și de atunci până la Crăciun, se scrie în articol, a stat ca un călugăr singur în școală, fluierând și trăgând câte o țigaretă de urât.

Elevi n-a avut nici unul. Mai târziu s-a aflat un tată din aceia care nu beau bucuroși apă și părându-i-se prea aspră disciplina în școala noastră sau a socotit că în noua școală va deveni băiatul său „învățat” în câteva luni, fie din alte motive, destul că l-a înscris la școala comunală. De atunci și până acum (19 martie 1887), învățătorul s-a delectat cu unicul său învățăcel. Dar băiatului urându-i-se de monotonie, a fugit la școala noastră, unde ascultă benevol prelegerile. Învățătorul, la porunca mai marilor săi își trăgea salariul de 400 florini în rate lunare din casa comunală și-și făcea raportul lunar, care nu era îmbucurător pentru stăpânii săi”.

„Aceasta totuși e prea mult de la valahii cei „proști” își cugetară stăpânitorii zile, vor da porunci aspre curatorului Fosolgobirău și acesta Primăriei, ca să împopuleze școala cu băieți, că de nu, nu le va sta capul unde le stă. S-a pornit droaia de ordinațiuni și porunci aspre. În zadar! În școala comunală tot numai unicul discipol. În sfârșit trebuie făcut ceva. Vine d-l protojude în comună, cere registrele despre băieții de la școalele confesionale și ce află? Unii copii sunt dispensați pentru morb cu atestat medical. Alții, foarte săraci, neavând haine în timpul geros al iernii, nu au cercetat școala. Iar alții, din cauza multor răceli, au absentat câte 2-3 săptămâni și, după însănătoșire, iar au cercetat școala noastră”.

„Ce face d-l protojude? Pe aceștia toți i-a înscris la școala comunală. Atestatele medicale le-a luat la sine. Apoi a dat ordin primăriei, ca fără milă și considerare, dacă nu-i vor trimite la școală, să pedepsească cu amenzi pe părinții acestora. Și acum adevărata tragi-comedie! Mai în toată ziua sunt chemați bieții părinți înaintea judecătoriei comunale, unde li se dictează pedeapsa. În zadar se scuză cu atestate medicale. Acelea n-au valoare înaintea pretorului și inspectorului școlar. Degeaba produc testimonii de frecventarea copiilor la școala confesională. Nu se primesc. Trebuie să meargă copii la școala comunală. Dar nu se duc. Rezistă.”

În contra acestor nelegiuiri demne de popoarele sălbatice, senatul școlar s-a plâns episcopiei și a înaintat recurs la comisiunea administrativă în numele acestor nefericiți părinți pedepsiți fără vină. Aceste toate, onorat public cititor, scria „Honoriu”, nu sunt iluziuni, visuri sau fantezii, *ci fapte reale*, săvârșite nu la turci, nu la zulușii din Africa, ci în Europa cea cultă, în Ungaria cea liberală, la sfârșitul veacului luminelor. Noi însă ne mărginim cu zicala strămoșilor noștri: *Dabit Deus huius – quoque finem!*⁴

După doi ani, sala de clasă a fost mutată într-o casă particulară unde locuia și dascălul cu familia sa. Văzând ilvenii că nu este chip să scape de școala comunală, care periclita existența școalei din centru, au reușit să o mute „între hotarele” Satului și Luncii, pentru autorități la „mijlocul comunei” spre a fi la „îndemâna” protipendadei „dornice” să-și instruiască copiii „în spiritul patriotic maghiar”. În 1893/94 s-a construit la Valea Leșului o frumoasă școală și locuință pentru dascăli pe cheltuiala comunei și cu sprijinul comitatului. În locul lui Baci, plecat, a ajuns învățător la această școală, zisă „ungurească”, maramureșanul Ioan Tivadar, absolvent al gimnaziului unguresc din Sighet și al preparandiei din Gherla, tată a 14 copii, opt ajunși maturi, vajnic patriot român care a schimbat porecla în renume, motivând însă mereu inspectorilor că „valahii de aici, crescuți printre buhași, au păr pe limbă și nu pot învăța greaua și înalta limbă maghiară”.⁵

Pline de conținut patriotic sunt documentele de arhivă și scrierile înaintașilor noștri de acum aproape un veac, din a căror noian am schițat această modestă informare, crâmpei de luptă dintr-un colțișor de țară pentru apărarea ființei neamului românesc, din totdeauna pe meleagurile ilvene.

⁴ Un credincios, *Correspondența Tribuna- Ilva Mare în luna martie, 1888*, în *Tribuna*, Sibiu, V, nr. 65, din 20.III/I. IV, pag. 258.

⁵ Arhiva Școlii generale nr. 2, Valea Leșului, din Lunca Ilvei, acte și corespondență din anii 1886-1888, precum și note ulterioare din 1894/95.

